

RAQAMLI DAVRDA SUN'YIY INTELLEKTNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH

Shaxnoza Ismatova

*O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi
Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti
yetakchi mutaxassisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida yuzaga kelayotgan huquqiy munosabatlar va ularni tartibga solish masalalari tahlil qilingan. Sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan asosiy huquqiy muammolar, jumladan, javobgarlik masalasi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, algoritmlar shaffofligi va inson huquqlarini ta'minlash kabi masalalar ilmiy jihatdan o'rganilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish mexanizmlari tahlil qilinib, milliy qonunchilikni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari ko'rsatib berilgan.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, huquqiy tartibga solish, kiberxavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlar, algoritmlar shaffofligi, javobgarlik, inson huquqlari.*

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida sun'iy intellekt tizimlari jamiyat va iqtisodiyotning turli sohalariga keng joriy etilmoqda. Bugungi kunda sun'iy intellekt tibbiyot, moliya, ta'lim, sanoat, transport va davlat boshqaruvi kabi sohalarda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu texnologiyalar katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish, murakkab vazifalarni avtomatlashtirish va qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtirish imkoniyatini yaratadi.²⁷

Biroq sun'iy intellektning keng qo'llanilishi huquqiy munosabatlarning yangi turlarini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, inson huquqlarini himoya qilish, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, algoritmlar shaffofligi va javobgarlik masalalari huquqshunos olimlar va davlat organlari oldida dolzarb vazifalardan biriga aylanmoqda. Shu bois sun'iy intellekt texnologiyalarini huquqiy tartibga solishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.²⁸

Sun'iy intellekt — bu inson aqliy faoliyatiga xos bo'lgan vazifalarni bajara oladigan algoritmlar va kompyuter tizimlarining majmuidir.²⁹ Bunday tizimlar ma'lumotlarni

---

²⁷ Russell, S., & Norvig, P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. 4th edition. Pearson, 2021.

²⁸ Floridi, L. *The Ethics of Artificial Intelligence*. Oxford University Press, 2019.

²⁹ Bostrom, N. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press, 2014.

tahlil qilish, o'rganish, xulosa chiqarish va muayyan qarorlar qabul qilish qobiliyatiga ega.

Huquqiy nuqtai nazardan sun'iy intellektning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Birinchidan, sun'iy intellekt inson ishtirokisiz mustaqil ravishda qaror qabul qilishi mumkin. Ikkinchidan, ushbu texnologiyalar katta hajmdagi ma'lumotlarga asoslangan holda ishlaydi. Uchinchidan, sun'iy intellekt tizimlari doimiy ravishda o'zini takomillashtirib boradi.³⁰

Mazkur xususiyatlar sun'iy intellekt faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga solishda muayyan muammolarni keltirib chiqaradi. Jumladan, sun'iy intellekt tomonidan qabul qilingan qarorlar uchun kim javobgar bo'lishi, algoritmlar qanday tartibda nazorat qilinishi va fuqarolar huquqlari qanday himoya qilinishi kabi savollar muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda ko'plab davlatlar sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish bo'yicha qonunchilik bazasini shakllantirishga harakat qilmoqda. Ayniqsa, Yevropa davlatlari ushbu sohada ilg'or tajribani namoyon etmoqda. Yevropa Ittifoqida sun'iy intellektdan foydalanishni tartibga soluvchi maxsus huquqiy mexanizmlar ishlab chiqilgan bo'lib, unda sun'iy intellekt tizimlari xavf darajasiga ko'ra bir nechta toifaga ajratiladi.³¹

Mazkur yondashuvga ko'ra, jamiyat uchun yuqori xavf tug'diruvchi ayrim sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish taqiqlanishi mumkin. Yuqori xavfli tizimlar esa qat'iy nazorat va sertifikatlashtirish talablariga bo'ysunadi. Shu bilan birga, kam xavfli texnologiyalar nisbatan soddaroq tartibda tartibga solinadi.³²

Bundan tashqari, xalqaro tashkilotlar ham sun'iy intellektdan foydalanishda axloqiy va huquqiy me'yorlarni ishlab chiqishga katta e'tibor qaratmoqda. Xususan, sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida inson huquqlari, adolat va shaffoflik tamoyillariga rioya qilish muhim shart sifatida belgilanmoqda.

Sun'iy intellekt texnologiyalarini huquqiy tartibga solish jarayonida bir qator murakkab muammolar mavjud.

Avvalo, javobgarlik masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Agar sun'iy intellekt tizimi tomonidan qabul qilingan qaror natijasida zarar yetkazilsa, bunday holatda javobgarlikni kim o'z zimmasiga olishi aniq emas. Bunda dastur yaratuvchisi, texnologiya ishlab chiqaruvchisi yoki uni foydalanuvchi shaxs javobgarligi masalasi yuzaga keladi.

---

³⁰ Tikhomirov, Yu.A., Laptev, V.V., Kuznetsov, A.V. *Pravo i iskusstvennyy intellekt*. Moscow, 2020.

³¹ European Commission. *Proposal for a Regulation on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act)*. Brussels, 2021.

³² European Commission. *Proposal for a Regulation on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act)*. Brussels, 2021

Ikkinchidan, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muammosi mavjud. Sun'iy intellekt tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlar bilan ishlaydi va bu ma'lumotlar orasida shaxsiy axborotlar ham bo'lishi mumkin. Shu sababli ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash huquqiy tartibga solishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Uchinchidan, algoritmlar shaffofligi muammosi mavjud. Ayrim sun'iy intellekt tizimlari qaror qabul qilish jarayonini to'liq tushuntirib bera olmaydi. Bu esa huquqiy nazorat va javobgarlikni belgilashni qiyinlashtiradi.

Shuningdek, sun'iy intellekt algoritmlari ba'zi holatlarda ma'lumotlardagi xatolar yoki bir tomonlama ma'lumotlar asosida ishlashi natijasida insonlarga nisbatan adolatsiz qarorlar qabul qilishi mumkin. Bu esa diskriminatsiya muammosini keltirib chiqaradi.

Sun'iy intellekt sohasida yuzaga kelayotgan huquqiy munosabatlarni samarali tartibga solish uchun milliy qonunchilikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu borada sun'iy intellekt tushunchasini huquqiy jihatdan aniq belgilash, uning qo'llanilishi doirasini aniqlash va huquqiy nazorat mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.³³

Milliy qonunchilikni takomillashtirish jarayonida sun'iy intellekt tizimlarini sertifikatlashtirish, algoritmlar shaffofligini ta'minlash va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanishda inson huquqlarini himoya qilish va texnologiyalardan xavfsiz foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Sun'iy intellekt texnologiyalarini huquqiy tartibga solish masalasi so'nggi yillarda huquqshunoslik va axborot texnologiyalari sohasidagi tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilmoqda. Xususan, xorijiy olimlardan S.Russell, P.Norvig, L.Floridi, N.Bostrom kabi mutaxassislar sun'iy intellektning texnik, axloqiy va huquqiy jihatlarini tahlil qilgan. Ularning tadqiqotlarida sun'iy intellekt texnologiyalarining inson hayotiga ta'siri, algoritmlar shaffofligi, axloqiy me'yorlar va huquqiy javobgarlik masalalari atroflicha yoritilgan.

Rus huquqshunoslik maktabi vakillari ham mazkur masalaga alohida e'tibor qaratmoqda. Jumladan, Yu.A.Tixomirov, V.V.Laptev va A.V.Kuznesov o'z tadqiqotlarida raqamli texnologiyalarning huquqiy tartibga solinishi, raqamli iqtisodiyot sharoitida huquqiy munosabatlarning transformatsiyasi va sun'iy intellektdan foydalanishdagi huquqiy muammolarni tahlil qilgan.

O'zbekiston huquqshunos olimlari tomonidan ham raqamli texnologiyalar va ularning huquqiy tartibga solinishi masalalari tadqiq qilinmoqda. Xususan, A.X.Saidov, M.X.Abdullayev va boshqa olimlarning ilmiy ishlarida davlat va huquq nazariyasi nuqtai nazaridan zamonaviy texnologiyalarning huquqiy asoslari yoritilgan. Shu bilan

---

³³ Saidov, A.X., Abdullaev, M.X. *Davlat va huquq nazariyasi: Raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt kontekstida*. Tashkent, 2022.

birga, mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar ham qabul qilinmoqda.

Shu bilan birga, sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish masalalari hali ham to'liq o'rganilmagan sohalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, sun'iy intellekt faoliyati uchun javobgarlikni belgilash, algoritmlar shaffofligini ta'minlash va inson huquqlarini himoya qilish kabi masalalar qo'shimcha ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarini huquqiy tartibga solish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, sun'iy intellekt tushunchasini milliy qonunchilikda aniq huquqiy ta'rif bilan belgilash maqsadga muvofiq. Bu sun'iy intellekt bilan bog'liq huquqiy munosabatlarni aniq va tizimli tartibga solish imkonini beradi.

Ikkinchidan, sun'iy intellekt texnologiyalarini ishlab chiqish va qo'llash jarayonida maxsus litsenziyalash va sertifikatlashtirish tizimini joriy etish zarur. Bu texnologiyalardan xavfsiz foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, sun'iy intellekt algoritmlarining shaffofligini ta'minlash bo'yicha huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish lozim. Bu esa sun'iy intellekt tomonidan qabul qilinayotgan qarorlarning adolatli va asosli bo'lishini ta'minlaydi.

To'rtinchidan, sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha huquqiy kafolatlarni kuchaytirish zarur. Ayniqsa, fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlaridan noqonuniy foydalanishning oldini olishga qaratilgan qoidalarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Beshinchidan, sun'iy intellekt texnologiyalarini tartibga solishda xalqaro tajribadan foydalanish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu milliy qonunchilikni zamonaviy talablarga mos ravishda takomillashtirishga yordam beradi.

Fikrimizcha, sun'iy intellekt texnologiyalari zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar iqtisodiyot va ijtimoiy hayotning ko'plab sohalarida samaradorlikni oshirish imkonini bermoqda. Biroq sun'iy intellektning keng qo'llanilishi bilan bog'liq huquqiy muammolarni hal etish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Shu sababli sun'iy intellektni huquqiy tartibga solishda innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va inson huquqlarini himoya qilish o'rtasida muvozanatni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Samarali huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish orqali sun'iy intellekt texnologiyalaridan xavfsiz va samarali foydalanish imkoniyati yaratiladi.

Bundan tashqari, sun'iy intellektning rivojlanishi bilan bog'liq xavf va muammolarni oldindan aniqlash va baholash tizimlarini joriy etish, texnologiyalarni sinovdan o'tkazish va sertifikatlash mexanizmlari orqali xavfsizlikni kafolatlash lozim. Shu bilan birga, jamiyatda sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida shaffoflik, axloqiy me'yorlarga rioya qilish va algoritmlarning adolatligi ta'minlanishi zarur. Shu yo'l

bilan, huquqiy tartibga solish va texnologik innovatsiyalar uyg'unligi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki fuqarolar huquqlari va xavfsizligini kafolatlaydigan barqaror sun'iy intellekt ekotizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – Pearson Education, 2021.
2. Kaplan J. Artificial Intelligence: What Everyone Needs to Know. – Oxford University Press, 2019.
3. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence. – Oxford University Press, 2023.
4. Goodfellow I., Bengio Y., Courville A. Deep Learning. – MIT Press, 2016.
5. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. – Oxford University Press, 2017.
6. European Commission. Artificial Intelligence Act. – Brussels, 2024.
7. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. – Paris, 2021.
8. World Economic Forum. Global AI Governance Report. – Geneva, 2023.
9. Абдуллаев М.Х. **Хуқуқ назарияси.** – Тошкент: Адолат, 2020.
10. Саидов А.Х. **Давлат ва хуқуқ назарияси.** – Тошкент: Юристлар нашриёти, 2019.
11. Тихомиров Ю.А. **Правовое регулирование цифровых технологий.** – Москва: Норма, 2021.
12. Лаптев В.В. **Право и цифровая экономика.** – Москва: Юрайт, 2020.
13. Кузнецов А.В. **Правовые проблемы искусственного интеллекта.** – Москва: Проспект, 2022.
14. Попова А.А. **Искусственный интеллект и право: современные вызовы.** – Санкт-Петербург: Питер, 2021.
15. Гаджиев Г.А. **Цифровые технологии и правовое государство.** – Москва, 2022.
16. Сулейманова Н.А. **Рақамли иқтисодиёт ва хуқуқий тартибга солиш муаммолари.** – Тошкент, 2021